

# Subjektivitet na morfijumu

(Szczepan Twardoch, *Morfina*,  
Wydawnictwo Literackie, Kraków, 2012)



Već od prvih strana nameće se utisak da je roman Ščepana Tvardoha *Morfina* (*Morfijum*) izgrađen na jako provokativan način pošto se akcija odvija u Varšavi neposredno nakon kapitulacije 1939, a njegov glavni lik, Konstanti Vileman, polonizovani je polu-Šležanin, polu-Nemac. Kada se još uzme u obzir da je taj junak razmažen i bogat sin aristokratske porodice, da je narkoman, pijanica i mangup, da je kicoš i ženskaroš koji ima česte kontakte i sa prostitutkama i da je uopšte uzev primer sumnjivog morala, taj utisak može da postane još jači. Tim pre što je reč o rezervnom oficiru, učesniku borbe protiv Nemaca u septembarskoj invaziji na Poljsku, dakle o čoveku koji bi po logici nacionalne mitologije trebao da bude heroj. On je, međutim, negacija svakog herojstva, potpuni anti-junak. Lako je prihvatljiva konstatacija da toliko jaki kontrasti imaju dublji i kompleksniji smisao.

Autor *Morfine* se suočava sa nizom problema. Na prvi pogled se u romanu najviše ističe pokušaj dekonstruisanja nacionalnog mita. Međutim, sasvim je opravdano reći da je on tek polazna tačka za postavljanje univerzalnijih pitanja. Među njima je najvidljiviji problem identiteta i to ne samo, na šta bi moglo da navede površno čitanje ove knjige, konflikt između dve ili više nacionalnosti kome su izložene osobe mešanog porekla. Izgleda da je bitnije pitanje sam subjektivitet, koji se sukobljava sa nametnutim, apstraktnim obrascima mišljenja i ponašanja i tek oslobođenje od njih mu donosi potpunost i samostalnost. U *Morfini* je, dakle, prisutan širi antropološki kontekst koji obuhvata i druge probleme: odnos između pojedinca i kolektiva i između čoveka i istorije te pitanje morala. Bitan horizont je takođe refleksija o uticaju međuljudskih, posebno porodičnih odnosa (koji se u romanu prikazuju uz pomoć psihoanalitičko-simboličke paradigme)

na konstituisanje osobe.

Predstavljen svet, Varšava u prvim danima posle invazije Nemaca na Poljsku – što je opšte mesto poljske martirologije – u *Morfini* se demitologizuje. Odnos prema elementima nacionalno-istorijskog mita je u njoj ironijski i trivijalizujući. Sveprisutne ratne, borbene i nacionalne parole su za glavnog lika romana suštinski nerazumljive i bezvredne. Vasпитan kao Poljak od strane despotske majke, koja se u šopenhauerovsko-ničeanskom ključu prikazuje kao oličenje ogromne životne snage i bezobzirne, amoralne volje, Vileman bezuspešno pokušava da ispuni očekivanja vezana za nacionalni obrazac. Na taj način postaje zarobljen i gubi svoj subjektivitet, što je uzrok njegove egzistencijalne krize i moralnog pada. Problem nije toliko sama nacionalnost, koliko apstraktnost nametnutih kategorija mišljenja koje čoveku onemogućavaju autentično postojanje. Iako je, dakle, *Morfina* smeštena u konkretnu istorijsku situaciju i u velikoj je meri polemika sa nacionalnim panteonom, čini se da je njena najveća dubina upravo u univerzalnim razmatranjima funkcionisanja čoveka u stvarnosti.

Narativni tok Tvardohovog romana je u savršenom skladu sa njegovim naslovom. Događaji se u njemu prikazuju kao niz fenomena čije su međusobne uslovno-posledične veze labave i nesigurne. Kao u narkotičnom transu Vileman ne preduzima ništa svojom voljom, pasivanje i nalazi se pod kontrolom spoljašnjih sila. Fluidnost i labilnost njegovog subjektiviteta se odražavaju u naraciji čija se kompleksnost odvija na više nivoa. Pojavljuje se u jeziku kroz stalne prelaske iz prvog u drugo i treće lice (koje se vrše čak u okviru jedne rečenice), što je praćeno i umnožavanjem naratora. Jedan od njih je sam Vileman, koji o svojoj osobi govori čas kao o sebi, čas kao o nekom drugom. Drugi, koji mu se obraća, tajanstvena je, neljudska, mračna i sveznajuća sila koja ga stalno prati i potpuno kontroliše njegova dela. Ona je i nosilac metafizičkog konteksta prema kome su ljudske kategorije mišljenja,

uključujući moral, neupotrebljive za razumevanje sveta i zanemarljive u horizontu istorije.

Zbog prisutnosti navedenih problema *Morfina* se može smatrati značajnim i ozbiljnim romanom, tim pre što autor sa hrabrošću i veštinom upliće dublju refleksiju u uzbudljivu akciju sa elementima skandala. Avanture glavnog junaka se prikazuju veoma živopisno, sa velikom dozom erudicije i (crnog) humora. Drugim rečima, u ovom romanu će uživati kako ljubitelj filozofije i intelektualnih izazova, tako i obožavalac istorijskog, špijunskog ili čak pikarskog romana. Jedino što bi moglo da smanji pozitivan utisak kod čitanja *Morfine* jesu trenuci kada njen jezik opasno balansira na tankoj granici između avangardnosti i nejasnosti zbog čega postaje u izvesnoj meri teška za čitanje. U momentima kad akcija usporava i biva prekinuta refleksivnim udaljavanjem od glavnog toka priče nestrpljiviji čitalac može osetiti umor, ali u svakom slučaju uz malo osetljivosti ne može da pročita tih nekoliko stotina strana a da mu se – u pozitivnom smislu – ne poremeti mir, to jest da ne oseti inspiraciju za prevazilaženje svoje intelektualne lenjosti.